

масового виробництва технічних засобів для навчання, пересування, побутового самообслуговування у домашніх умовах та ін.

Таким чином, вищезазначений спектр проблем лише визначає основні вектори соціально-педагогічної підтримки даної категорії сімей : медико-соціальної, психолого-педагогічної, матеріально-побутової. При діагностиці у кожному конкретному випадку окреслене коло проблем сім'ї з дитиною-інвалідом потребує індивідуального підходу і буде мати свої особливості, які необхідно враховувати при соціально-педагогічній роботі. Індивідуалізоване вивчення проблем сім'ї, яка виховує дитину з обмеженими можливостями, створює сприятливе підґрунтя для впровадження у роботі з нею індивідуальних програм, де соціально-педагогічна робота з дитиною враховує особливості сім'ї, що є вирішальним для ефективності її реалізації.

Список літературних джерел:

1.Алексеенко Т.Ф. Сімейне виховання : концептуалізація ідей теорії і практики: монографія. Київ-Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016.437с.

2. Про становище осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь. Київ : МСПУ, 2013.198с.

3.Чечко Т.М. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку в дошкільних навчальних закладах :автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2018. 24с.

Костенко Тетяна Миколаївна
кандидат психологічних наук,
завідуюча відділом освіти дітей
з порушеннями зору ІСПП ім. Миколи Ярмаченка
НАПН України
Самборська Ганна Петрівна
заступник директора з
реабілітаційної роботи Комунальної
реабілітаційної установи «Київський центр незрячих»
М.Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОПІЧНА АДАПТАЦІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Для більшості незрячих дітей і з порушеннями зору першим досвідом входження в соціальну групу є вступ до школи. Цей досвід є дуже важливим, оскільки інтеграція в суспільство в майбутньому залежить від першого досвіду входження в групу, а наразі це школа. У зв'язку з цим зростає актуальність організації цілеспрямованого психологічного супроводу незрячих дітей, дітей з порушеннями зору з моменту їх вступу до школи, в рамках якого психологами і тифлопедагогами має проводитися робота по зниженню та усуненню труднощів в соціально-психологічній адаптації. Організація та реалізація психологічного

супроводу адаптації незрячих дітей, дітей з порушеннями зору має посідати провідне місце в освітньому закладі не залежно від його типу.

За О.В. Петровським, тільки у випадку якщо індивід входить у відносно стабільну соціальну спільноту, він закономірно проходить три фази свого становлення в ній як особистості. Згідно цієї концепції, *перша фаза* становлення особистості передбачає засвоєння діючих у спільноті норм і оволодіння відповідними формами і засобами діяльності, і позначається як фаза *адаптації*. *Друга фаза*, що позначається як фаза *індивідуалізації*, обумовлена загостренням протиріч між досягнутим результатом адаптації, тим, що індивід став таким, як усі в групі, - і незадоволеною на першому етапі потребою індивіда в максимальній персоналізації». *Третя фаза* позначається як фаза *інтеграції*. У рамках цієї фази в груповій діяльності у індивіда складаються новоутворення особистості, яких не було у нього і, можливо, немає і у інших членів групи, але які відповідають необхідності й потребам групового розвитку і власної потреби індивіда здійснювати значущі вклади в життя групи [2].

Відповідно до цієї теорії кожна з перерахованих фаз виступає як момент становлення особистості в її найважливіших проявах і якостях. Таким чином, якщо дитині не вдається подолати труднощі першого адаптаційного періоду і вступити в другу фазу розвитку, у неї, швидше за все, в дорослому віці будуть проявлятися сформовані якості конформності, залежності, безініціативності, з'явиться страх, невпевненість в собі і в своїх можливостях.

Виділяються три аспекти адаптації дітей з порушеннями зору:

1) адаптація до предметного світу - мова йде про досягнення мобільності, самостійності, впевненості, тобто виділяється операційно-діяльнісна сторона, пов'язана з формуванням умінь і навичок, необхідних незрячій дитині, дитині з порушеннями зору для самостійного життя;

2) адаптація до соціального середовища, пов'язано із взаємодією незрячої дитини, дитини з порушеннями зору зі своїм соціальним оточенням, з активністю цього оточення по залученню дитини в колективне і трудове життя, тобто в першу чергу з стосунками зрячих і незрячого;

3) адаптація до власного «Я» - оцінка власного становища в суспільстві, зі ставленням до своєї індивідуальності, унікальності, з переживанням свого «Я» [1].

Виділимо кілька *проблем*, які можуть виникнути у незрячої дитини, дитини з порушеннями в період адаптації до шкільного навчання.

Перша з них, комунікативна, особливо актуальна для «домашніх» дітей. Труднощі адаптації дитини до шкільного колективу найбільш виражені у тих, хто не мав достатнього досвіду перебування в дитячих колективах. У багатьох дітей труднощі входження в шкільне життя пов'язані з тим, що вони не вміють бути в колективі: підпорядковувати свої інтереси колективним, ділитися (іграшками, шкільними приладдям), співпереживати невдачам товаришів, радіти їх успіхам, вміти співпрацювати і кооперуватися в роботі.

Недостатній рівень або взагалі відсутність мотивації до навчання - друга можлива серйозна проблема для незрячих дітей, дітей з порушеннями зору. Вся справа в тому, що в основі засвоєння знань в умовах шкільного навчання лежать

інші механізми ніж вдома або в дошкільному закладі. У дошкільний період знання засвоюються здебільшого довільно, заняття будуються у цікавій формі, в звичних для дітей видах діяльності. У процесі ж шкільного навчання головне - навчити дітей розуміти навчальне завдання і вміти його виконати. Тому, навіть високий рівень пізнавальної активності ще не гарантує достатню мотивацію до навчання. Для цього необхідно буде підвищити загальний рівень розвитку дитини і розвинути провідні якості особистості. Досягнення такої мети вимагає від учнів певних зусиль і розвитку цілого ряду важливих навчальних якостей:

1. Особистісно-мотиваційного ставлення до школи й навчання: бажання (або небажання) приймати навчальні завдання, виконувати завдання педагога, вчитися.

2. Прийняття навчального завдання: розуміння завдань, поставлених педагогом; бажання їх виконувати; прагнення до успіху або бажання уникнути невдачі.

3. Розуміння змісту діяльності і способів виконання: рівень елементарних знань і умінь, сформованих до початку навчання.

4. Інформаційне відношення: забезпечує сприйняття, переробку і збереження різноманітної інформації в процесі навчання.

5. Управління діяльністю: планування, контроль і оцінка власної діяльності, а також сприйнятливість до навчального впливу.

Режим - третя можлива проблема адаптації. Труднощі, пов'язані з новим режимом дня: вставати потрібно за розкладом, сидіти за партою 35 хвилин (а в деяких школах першокласників відразу привчають до 45 хвилин), кожен день робити уроки, вчасно лягати спати. Яку б роботу не виконував школяр: розмову - по засвоєнню нових знань, статичну - навантаження при сидячій позі, навантаження буде одночасно і нове і велике.

Зауважимо, що ступінь природності пози школярів на уроці може служити хорошим індикатором про психологічний вплив вчителя, ступеня авторитаризму. Механізм психологічного впливу авторитарного вчителя полягає, зокрема, в тому, що діти на його уроках напружені.

Фізкультхвилинки і фізкультпаузи є обов'язковою складовою частиною уроку. Необхідно звернути увагу на їх утримання і тривалість (норма: на 15-20 хвилині уроку по 1 хвилині з трьох легких вправ з 3-4 повтореннями кожного), а також емоційний клімат під час виконання вправ і наявність у школярів бажання їх виконувати.

Після проведення первинної *діагностичної роботи* з першокласникам з глибокими порушеннями зору можна виділити два рівні соціально-психологічної адаптації: 1) достатній рівень адаптації; 2) низький рівень адаптації.

Діти в двох групах розрізняються певними особистісними характеристиками, що визначають успіх соціально-психологічної адаптації.

До першої групи належать особи, які мають такі характерні якості: піднесений настрій, комунікативність, розкутість у спілкуванні. Зазвичай їм властива переоцінка своїх сил і можливостей, що відбивається часто в завищеній самооцінці. Це той тип особистості, в структурі якого виділяється фактор емоційної рухливості. Такі діти адекватно і гнучко реагуватимуть на зміни в

соціальної сфері та ставлення до них оточуючих. Вони товариські, готові допомагати іншим. У той же час в структурі їх особистості присутній такий компонент, як ригідність. Це виражається в певній стійкості афекту. У поведінці цих осіб можна відзначити риси підвищеної психологічної вразливості.

Друга група характеризується як неадаптована або мало адаптована. Це діти, які не досягли достатнього рівня. Без необхідної допомоги вони перебуватимуть в стані внутрішнього дискомфорту і конфлікту, що не піддається вирішенню власними силами. У них на перший план виступають чинники тривожності і некерваності поведінки. Основне для цих дітей - почуття страху, що породжується зовнішніми обставинами. Проявляється це часто ознаками сором'язливості, скутості, замкненості. У них зазвичай відзначаються ознаки невпевненості в собі, в своїх силах і можливостях.

Важливим моментом соціально-психологічної адаптації є відновлення та укріплення соціальних позицій незрячої дитини, дитини з порушеннями зору спочатку в малій групі, класному колективі, а згодом в соціумі. Тому, одним із шляхів реалізації соціально-психологічної адаптації у незрячих дітей, дітей з порушеннями зору є організація цілеспрямованого психологічного супроводу з використанням сучасних науково-практичних розробок, що поступово перейде в програму комплексної реабілітації.

Список літературних джерел:

1. Костенко Т.М. Діти з порушеннями зору. Інклюзивне навчання за нозологіями / Т. М. Костенко, Харків, «Кенгуру - Ранок». - 20186- 40с.
2. Литвак О.Г. Психологія сліпих і слабозорих: навч. посібн./ О.Г. Литвак, - СПб.: РГПУ, 1998-271с.

Косіша Валентина Вікторівна,
док. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки ХНПУ
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Соціальна інклюзія є важливим аспектом соціальної роботи в сучасному суспільстві, що зумовлює необхідність забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, здатних до вирішення усіх проблемних питань, які виникають в інклюзивному освітньому середовищі. Серед важливих завдань професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи в інклюзивному освітньому середовищі розглядаємо такі: забезпечення усвідомлення фахівцями соціальної галузі особливостей їхньої професійної взаємодії з іншими суб'єктами інклюзивного освітнього простору; формування